

Lokalhistorisk interesserede er jo normalt besindige folk, der først og fremmest er optaget af vores egns kultur og historie.

Dette fjerde nummer af Lethrica lægger dog ud med en lidt kritisk "leder" om museumssituationen i Lejre, der jo ligger os alle meget på sinde!

Som det fremgår af indholdsfortegnelsen, indeholder bladet nu også mange spændende historiske artikler og en ny kulturmiljøartikel om Glim. Desuden er der nyt fra de historiske foreninger og lokalarkiverne samt en anmeldelse.

Rigtig god fornøjelse!
Redaktionen

I DETTE NUMMER:

LEDER:	2
<i>Museumssituationen i Lejre kommune</i>	
HISTORISKE ARTIKLER:	6
<i>Englænderne på Lejre-egnen for 200 år siden</i>	
Af Arne Lind	
<i>Oldtidsagre i Lejre Kommune</i>	
	10
Af Bent Gottfredsen	
<i>En høj række fra bronzealderen</i>	
	13
Af Olav Sejerøe	
<i>Bråvalle i Gershøj</i>	
	16
Af Karl Johan Rubæk	
KULTURMILJØER I LEJRE	21
<i>Glim bys historie</i>	
Af Bjarne Vestergaard	
NYT FRA DE HISTORISKE FORENINGER	
<i>Lejre Historiske Forening</i>	27
<i>Egnshistorisk Forening</i>	30
NYT FRA LOKALARKIVERNE	
<i>Den gamle skole i Hvalso bliver kulturhus</i>	
Af Bente Trane	
<i>Kulturhuset Felix 10 år</i>	
Af Tove Kistrup	
LOKALHISTORISKE SMÅARTIKLER	40
Jernbanen ved Glim og en ulykke i 1927	
Af Bjarne Vestergaard	
ANMELDELSE:	43
"Fisker, borger og bonde" på Lejre Museum	
Af Bent Gottfredsen	

LEDER

MUSEUMSSITUATIONEN I LEJRE KOMMUNE Nu går den ikke længere!

Mange af Lethricas læsere vil fra dagspressen være bekendt med, at de historiske foreninger nu opfordrer kommunalbestyrelsen til snarest muligt at *opsige samdriftsaftalen om museumsdækning med Roskilde Kommune*, uagtet det måske vil medføre, at der bliver færre midler til museumsområdet.

Museumsstyregruppen - sammensætning og kompetence

Den direkte foranledning hertil var, at Roskilde Museums leder Frank Birkebæk foreslog en anden sammensætning af museumsstyregruppen end den af kommunalbestyrelsen vedtagne.

Lejre Kommune havde desværre ikke været opmærksom på, at det efter museumsloven er museet og ikke kommunen, der nedsetter styregruppen. Dette er beklageligt, men det er en bagatel.

Det burde naturligvis være

ren formalia, at Frank Birkebæk fulgte Lejre Kommunalbestyrelses ønske, når to kommuner samarbejder om museumsdækning, og hver kommune betaler sit.

Kommunen ønsker at museumsstyregruppen - der skal dække både Lejre Museum og Tadre Mølle - skal bestå af repræsentanter fra de tre historiske fore-

*Fra indvielsen af Lejre Museum
Foto: Mogens Refsgaard*

ninger, de to støtteforeninger, naturfredningsforeningen og kommunalbestyrelsen.

Frank Birkebæks forslag medtog ikke de tre historiske foreninger og naturfredningsforeningen.

Senere har han over for Tadre Møllens Venner fremført, at Kulturarvstyrelsen

ikke kan acceptere, at der deltager repræsentanter for kommunalbestyrelsen i styregruppen, og at styrelsen kun havde set igennem fingre med, at der sad politikere i den tidligere styregruppe på grund af den tilstundende kommunalreform.

Dette har foreningerne skriftligt anmodet Kulturarvstyrelsen om at be- eller afkræfte.

Fra de tre foreningers, møllevennernes og naturfredningsforeningens side vil vi naturligvis gerne være med, hvis kommunalbestyrelsen opretholder samarbejdsaftalen. Vi støtter derfor kommunens ønsker til styregruppens sammensætning.

Det er også meget vigtigt for os at få politikerne med ind i styregruppen.

Det har vi fra Tadre Mølles styregruppe særdeles gode erfaringer med. Politikerne bliver altid interesserede og engagerede, når de kommer ind i sagerne, og det er godt for museumsvæsenet. Politikernes direkte deltagelse i styregruppen betyder også, at den bliver stærk og får gennemslagskraft. Uden politisk deltagelse bliver styre-

Tadre Mølle

gruppen nemt en kaffe-klub, hvor det ikke tjener noget formål at deltage.

For foreningerne er det vigtigt, at styregruppen får væsentlige og klare kompetencer, for vi er dybt uenige med Frank Birkebæk angående Roskilde Museums udstillingskoncept, ledelsesstruktur og form for regnskabsføring.

Vi ønsker derfor at arbejde for ændringer, både gennem styregruppen og gennem Lejre Kommunes valgte politiske repræsentanter i Roskilde Museums bestyrelse.

Vi respekterer naturlig-

vis museumsloven, men inden for den ønsker vi videst muligt selvstyre i lighed med, hvad vi havde i Tadre Mølles styregruppe frem til 31/12 -06. Herunder skal det medtages, at museumsloven ikke forbyder at tage styregruppen med på råd, også når man ikke skal.

Ændringer på Lejre Museum

På Lejre Museum ønsker vi væsentlige ændringer.

Frank Birkebæks ide med at genindføre kunsten på de kulturhistoriske museer er simpelthen for "lille" til Lej-

re. Desuden er det den bestemte opfattelse i foreningerne, at de kulturhistoriske museer bør koncentrere sig om kulturhistorien.

Her er brug for visioner. Lejre er af national og fællesnordisk interesse og repræsenterer en enestående kulturhistorisk sammenhæng over tid. Desuden repræsenterer Lejres historie også et stærkt folkeligt engagement.

Vi ønsker væsentlige dele af Egnshistorisk Samling genudstillet, og vi ønsker Lejres historie fortalt, så den besøgende kan fange Lejres sjæl - også fra nyere tid.

Lejresagnene er det alle, blot lidt historisk kyndige i hele Norden kender Lejre for. De bør visualiseres, så man næsten kan lugte røgen fra Rolf Krakes brændende hal.

Den besøgende skal også få et indblik i, hvordan jernalderens krigeraristokrati levede og i deres forestillinger og værdier.

Dette er lykkedes for svenskerne i Gamla Uppsala så godt, at museet er blevet et internationalt tilløbsstykke. Det kan altså gøres, og sammenligningen med Gamla Uppsala er oplagt.

I den gamle Bramsnæs

Rolf Krakes sidste kamp

Kommune er der i næsten 20 år indsamlet en stor veldokumenteret genstandssamling. Denne samling er ved omorganiseringen af arkiv og museumsvesen i den nye Lejre Kommune, nu en del af den fælles samling, som Lejre Museum og Tadre Mølle kan råde over.

Bramsnæs-samlingen kan danne basis i en mængde sjove og spændende særudstillinger i de kommende år - udover selvfølgelig at supplere den noget fattige genstands-udstilling, der i dag står på Lejre Museum.

Arkivet i Hvalsø råder også - om end i begrænset omfang - over udstillingsegnede genstande bl. a. i depot for Egnshistorisk

Forening.

Det skulle være ganske enkelt at løfte Lejre Museum op fra bare at være "et godt toiletstop", som en turistchauffør udtrykte det, "for folk bliver der ikke for længe."

Ledelsesstruktur og økonomi

Omkring årsskiftet indførte Roskilde Museum en ny ledelsesstruktur. Den er fra et lokalt synspunkt uacceptabel.

Den betyder bl. a. at der ikke længere er nogen fast daglig leder på Tadre Mølle. Resultatet er, at det går rigtig skidt på stedet.

Personalet (folk i beskæftigelse, pulje- og flex-job) og de frivillige

kan ikke fungere uden en fast daglig leder på fuldtid. Det murrer fælt blandt de frivillige, og de første er allerede sivet bort.

Tadre Mølles Venner har bedt Roskilde Museum, Lejre Kommunes Kultur- og Fritidsudvalg og Roskilde Museums bestyrelse om at tage spørgsmålet op. Bestyrelsens formand, Roskildes borgmester Poul Lindor Nielsen, har svaret, at sagen kommer på dagsordenen for næste bestyrelsesmøde.

I Tadre Mølles styregruppe havde vi eget budget og regnskab. Nu er regnskabet integreret for det samlede Roskilde Museum, og det er derfor helt uoverskueligt.

Lejre Kommune betaler årligt ca. 1,7 million til museumsdriften. Dette beløb afkaster ca. 40% i statslig museumsstøtte, d. v. s. ca. 0,7 million. I alt bør der derfor bruges ca. 2,4 million årligt på Lejre Kommunes museer, offentlige løntilskud ikke medregnet.

Gør der så det? Ingen lokale ved det.

Det turde være helt rimeligt, ja burde være et ultimativt krav fra Lejre Kommunes side, at der i det mindste blev opstillet et internt regnskab så kommunalbestyrelse og borgerne

har sikkerhed for, at vore midler anvendes lokalt som tilsigtet.

Vi skal til sidst understrege, at det ikke er af hverken holdning eller princip, at vi ønsker samarbejdsaftalen opsagt, tværtimod, men vi må desværre konstatere efter et langt forløb, at dialogens vej har vist sig ufarbar.

Skal samdriftsaftalen fortsætte til gavn for Lejre Kommune, må der forlanges en **samarbejds**af tale, som sikrer ovennævnte krav imødekommet, men det kræver ganske væsentlige ændringer fra Roskilde Museum.

Det er i så fald politikernes opgave at få dem gennemført.

Sidste

Ved redaktionens slutning fremgår det af kommunens hjemmeside og Dagbladets referat heraf, at Udvalget for Kultur og Fritid efter møde med Roskilde Museums ledelse har tiltrådt, at *der nedsættes en styregruppe med repræsentanter fra alle de lokale*

foreninger, men uden repræsentanter for kommunalbestyrelsen.

Roskilde Museum indkalder til første møde og udpeger formanden. Det er museets hensigt at lade formandsposten gå på skift mellem Lejre Museumsforening og Tadre Mølles Venner. Første formand bliver Phillipe Bourbon.

Udvalget vil invitere foreningerne og museet til et fælles dialogmøde. Datoen fastsættes på næste møde.

Vi hilser det velkommen, at vi indbydes til at deltage, men beklager stadig meget den manglende politiske deltagelse.

Foreningerne vil gerne yde et solidt stykke arbejde i styregruppen, men vort engagement kommer – uden politisk repræsentation – i høj grad til at afhænge af kommissorium, vedtægter og forretningsorden.

*Af Bent Gottfredsen
På vegne af de historiske
foreninger i Lejre, Hvalsø og Bramsnæs.*

HISTORISKE ARTIKLER

ENGLÆNDERNE PÅ LEJREEGEN FOR 200 ÅR SIDEN

Af Arne Lind

En augustdag i 1807 spærrede man øjnene op i Kattinge, for over markerne fra Svogerslev kom en afdeling farveprangende soldater mod landsbyen. Det var englændere.

Man havde nu vænnet sig til lidt af hvert. I de foregående dage, natten mellem den 21. og 22. august, havde det været det danske Landeværn, der rykkede ud med fire bataljoner og besatte en forsvarsstilling på begge sider af Kornerup Å. En bataljon indkvarteredes i Svogerslev, en i Helvigmagle, en i Kornerup og en i Lejre, og kommandanten generalløjtnant Castenschiold indtog sit hovedkvarter på Ledreborg Slot.

I tilfælde af engelsk angreb skulle styrken i Svogerslev gå over Munkebro og sammen med styrken i Kornerup forsvare denne stilling. En lignende opgave havde styrkerne i Helvigmagle og Lejre. Stillingens flanke mod syd var dækket af en bataljon,

der stod i Glim.

Baggrunden for dette var, at en engelsk hærstyrke den 16. august var blevet landsat fra Øresund omkring Vedbæk, og efterhånden havde spredt sig omkring København i den hensigt at belejre byen. Formålet med belejringen var udleveringen af det neutrale Danmarks flåde, så den ikke skulle falde i Napoleons hænder. Den 20. august var en eskadron engelsk kavaleri sendt frem til egnen omkring Glostrup og om natten en mindre styrke til egnen omkring Roskilde og frem til Roskildes byport, hvorfra der rettedes en kraftig ild mod dem, så de måtte retirere.

I 1806 havde en ung agonom, **Niels Hofman**, købt Bistrupgaard ved Roskilde. At det ikke var nogen ubetydelig besiddelse, vidner besætningens størrelse om: 124 køer, 3 tyre, 8 kvier, 33 kalve og 19 heste, for-

Niels Hofman (Bang) (1776-1855) som ung. Stik af Chretien efter tegning af Fouquet.

uden grise m.m. Gennem hans erindringer får man et indblik i hændelsesforløbet af den engelske besættelse og om, at det var mere end 100 år siden, landet havde set en fjendtlig soldat, nu skete der da endelig noget!

Efter at have bragt sin gravide hustru i sikkerhed ved familie i Knabstrup på Holbækegnen, stod Hofman hver morgen tidligt op og begav sig til toppen af en nærliggende oldtidshøj, for ved hjælp af sin kikkert at forvisse sig om, at stillingen stadig

var den samme, nemlig at de danske poster stadig stod på deres vante pladser. Det drejede sig rimeligvis om nutidens Loddenhøj, der dengang kaldtes Walthershøj.

Efter et par dage red han til Holbækegnen for at besøge sin familie, og på hjemturen gennem Gevninge mødte han en mængde hestevogne med ammunition til Castenschiolds tropper, men de kunne ikke finde dem.

Det danske Landeværn havde efter ordre fra kronprinsen, senere Frederik den Sjette, allerede efter få dages forløb forladt egnen og generalen sit hovedkvarter på Ledreborg, for at indtage en stilling syd for Køge Å med indkvartering i Køge og omliggende landsbyer. I dette terræn stod det såkaldte træskoslag den 29. august 1807.

Hofman påtager sig at finde de danske styrker for ammunitionsvognene, og den følgende morgen red han til Køge, hvor han træffer Castenschiold. Om aftenen (den 28.) betror Castenschiold Hofman at hente 10.000 rigsdaler på amtstuen i Ringsted, hvilken opgave han ledsaget af en rytter påtager sig. Amtsforvalte-

ren i Ringsted havde imidlertid sendt pengene til amtmanden i Sorø.

På tilbageturen erfarer man om det danske nederlag ved Køge, hvorefter man beslutter at tage til Gisselfeldt og deponere pengene hos greven der. Imidlertid oplyses det, at de danske styrker står i Næstved, men amtmanden der ønsker ikke at påtage sig ansvaret for pengene - det var dengang en svimlende sum - og gør det først efter en militær ordre.

I Næstved får Hofman at vide, at Bistrupgaard er blevet plyndret af fjendtlige marodører, så allerede samme aften får han travlt med at komme hjem. Han når til Ringsted, som han finder besat af fjenden, men henvender sig til en engelsk officer og får et pas til at komme igennem.

På vejen til Roskilde standser han ved Osted Kro og spørger en engelsk officer, der står i døren, hvordan han bedst kan få salvegarde (erstatning) for sin ejendom. Han anbefales at henvende sig til Sir

Arthur Wellesley, den senere Hertug af Wellington, øverstkommanderende for de britiske styrker med hovedkvarter på Blæsenborg Kro ved Lejre.

Generalmajor Arthur Wellesley (1769-1852), senere Hertug af Wellington

I Osted præstegård traf Hofman oberst Napier, som havde kommandoen over et regiment Bjergskotter. Han anbefalede også en henvendelse til Wellesley, idet Hofman oplyses om, at Wellesley med sin stab har forladt kroen og er redet til Roskilde. De indhentes for enden af Ledreborg Alle, hvor den udmunder i Holbækvejen; alleen gik dengang over Flegmarken, så mødet fandt formentlig sted, omtrent hvor Katedralskolen

ligger i dag. Wellesley hørte tålmodigt på Hofmans klage, men kunne ikke afse nogen salvegarde. Under samtalen slog Hofman over fra engelsk til fransk, som han beherskede bedre, hvorefter en af adjutanterne, Mr. Cotton, nærmede sig generalen og sagde: *"Take care Sir, he is perhaps af Frenchman."*

*Jørgen Jürgensen
(1780-ca. 1841),
malet af C.W. Eckersberg ca.
1807.*

I Wellesleys følge var også den ilde ansete dansker, *Jørgen Jürgensen*, der tjente som tolk, bl.a. under besøg på herregårde, hvor Wellesley forklarede om baggrunden for de engelske enheders tilstedeværelse i Danmark for det bedre borgerskab.

På Ledreborg havde han været inviteret af grevinden. Her havde fru postmester Harbou særlig grund til at

genkende Jürgensen, idet hendes mand havde haft en diskussion med ham på en klub i København, hvor han forsvarede de engelske interesser, mens Harbou fremførte den mening, at det engelske folk i almindelig var æreløst og enhver der forsvarede dem, var selv æreløs. Jürgensen returnerede fornærmelserne, og det endte med at Harbou udfordrede ham til duel. Duellen fandt sted i Dyrehaven på pistoler, idet Harbou rantes i den ene arm, mens Jürgensen

*Frederik Hans Walther Harbou
(1765-1832)*

slap uskadt.

Begivenheden var samtaleemne i København i nogle uger og belærte Jürgensen om, at han skulle skrue

ned for sine pro-engelske synspunkter.

Ved byporten til Roskilde kom Hofman i samtale med adjudanten Cambell, der oplyste ham om, hvorledes han skulle få betaling for noget hvede, der var rekvireret på Bistrupgaard. Tirsdag den 1. september var Wellesley og hans stab, der bestod af Mr. Cotton, Mr. Cambell og Lord Stanhope, inviteret til frokost på Bistrupgaard, hvor man bl.a. diskuterede kunst.

Den 2. september begyndte englænderne deres bombardement af København.

Persongalleri under englændernes ophold:

Sir Arthur Wellesley, senere Hertug af Wellington. Militærkarriere på nære og fjerne slagmarker. Sejrherre ved Waterloo 1815, hvor Napoleon led sit endelige nederlag. Hans hest "Copenhagen", som han skaffede sig under opholdet i Danmark, fulgte ham under hele krigens fastlandskampagne og bar ham under slaget ved Waterloo. Herefter blev den trukket ærefuldt tilbage til Hertugens

En engelsk officer har taget en dansk bondes hest på Lejreegnen? Bonden siger: "Hvorfor kan du ikke tage halen med, når du tar min hest?"

Gods, Stratfield Saye, vest for London, og døde i en alder af 28 år. Dens gravsted findes den dag i dag under en stor eg. Hertugens bolig i London, Apsley House, er i dag Wellington Museum.

Stableton Cotton (1773-1865) havde en gloriøs karriere inden for rytteriet rundt i det engelske imperium og under Napoleonskrigene, hvor han kommanderede en kavaleridivision og blev krigsinvalid. 1827 Viscount of Combermere, 1852 Constable of Tower og 1855 feltmarskal.

Colin Cambell (1792-1863). Karriere på nære og fjerne krigsskuepladser. Hofmans oplysning om, at han ledsagede Napoleon til Elba, har ikke kunnet bekræftes fra anden side. 1858 Baron Klyde, 1862 feltmarskal. Begravet i Westminster Abbey.

Philip Henry Stanhope, femte Jarl af Stanhope. Skrev "Samtale med Hertugen af Wellington."

Jørgen Jürgensen, begavet pladugle og ludoman. Var formentlig den første dansker rundt om Jorden. I 1809 besatte han Island og udnævnte sig selv til konge. Blev arresteret af englænderne og sat i

"prisonen", der var oplagte skibe i Themsen og tjente som fængsler for krigsfanger. Her måtte han løbe "spidsrod" blandt danske fanger, der betragtede ham som landsforræder.

Han kom fri ved hjælp af engelske forbindelser. Efter nogle år i forskellige gældsfængsler for spillegæld deporteredes han som straffefange til Tasmanien. Her var han med til at kortlægge og udforske øen, og vi kan takke ham for, at vi har kendskab til de uddøde urbeboeres sprog.

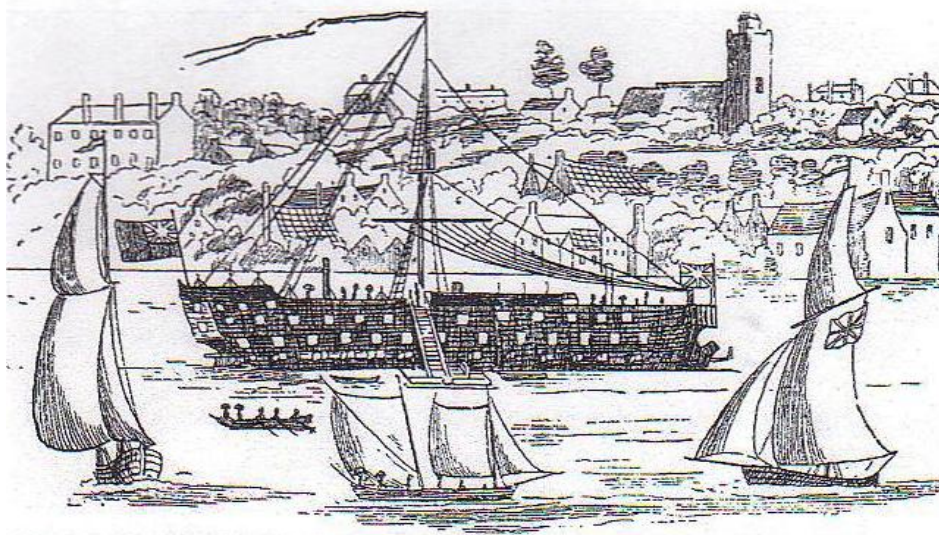
Niels Hofman (Bang) solgte allerede i 1808 Bistrupgaard for at helleg sig landbrug på sit stamsæde Hofmansgåve på Nordfyn. Var en i datiden kendt agronom og botaniker.

Litteratur:

O.B. Møller: *Træskoslaget*. Krigshistorisk Tidsskrift 1/1980.

N. Hofman Bang: *Erindringer og optegnelser*. Personalhistorisk Tidsskrift, 4. rk. 1, 1898.

Preben Dich: *Hundredagekongen*.

Prisonskib i indløbet til Themsen. Tegning af Jørgen Jürgensen.

OLDTIDSAGRE I LEJRE KOMMUNE

Af Bent Gottfredsen

På invitation af forhenværende direktør for Fredningsstyrelsen Viggo Nielsen besøgte undertegnede sammen med Karl Frandsen og Olav Sejerrø fra Lejre Historiske Forening en regnfuld septemberformiddag dele af Ledreborg- og Lindholmskovene. Nærmere bestemt skovparterne: Røgerup Skov og Borrevejle Skov.

Viggo Nielsen

Viggo Nielsen ville gerne vise os oldtidsagrene i skovene, og måske savnede han også lidt sit tidligere så gode kompagniskab med Leif Færregaard.

Det blev en meget spændende formiddag, der gjorde os meget klogere.

Her oplevede vi en væsentlig del af selve livsgrundlaget for bronzealderens mennesker.

Viggo Nielsen er både intellektuelt og fysisk en imponerende 88-årig, selv om han åbent fortæller, at han har problemer med hjertet.

Hvad oldtidsagre angår er han ganske givet den mand her i landet, der ved mest. Inden årets udgang skal manuskriptet til hans store samlede og gennemillustrerede bog herom være færdigt. Den ser vi frem til med forventning.

Viggo Nielsen viste os agre, agerskel, volde, passager mellem agrene, sten med skålgruber og ikke mindst sine udgravninger.

Oldtidsagrene dateres til bronzealder, og de ligger i klar forbindelse med høje og bopladser.

Det er lykkedes Viggo Nielsen at udtage en prøve til C14-datering, så der kan komme et tilnærmet årstal på, når undersøgelsen er færdig.

Der skal et trænet øje til

for overhovedet at se oldtidsagrene. Er man til glacialgeologi, kan man dog straks se, at der ikke er tale om geologi. *)

Agerskellene på de stejleste bakker er det lettest synlige. De kan være flere hundrede meter lange og op til flere meter høje. De fremstår som tydeligt kunstige og endda meget stejle skrænter i landskabet. Bag dem har agrene form af plane banker, der kan være op til 50 meter brede.

Voldene på fladere terræn er også agerskel, og de kan have samme udstrækning, men er ganske lave, 10-15 cm, og kan være op til fem meter brede. De er opstået i forbindelse med dyrkningen og kan indeholde mængder af henkastede sten.

De stejle agerskel på bakkerne viser helt tydeligt, at man i bronzealderen har drevet et terrassebrug, fuldstændigt som vi gør det i bjergegne i dag. De stejle agerskel kan omkranse eller afgrænse et areal.

Dette undrede vore to landbrugssagkyndige stærkt. ”Bønder er dovne. De gør ikke noget unødvendigt, og de havde jo masser af fin uopdyrket og langt mere plan jord lige ved siden af”.

En mulig forklaring kunne være, at man i bronzealderens noget lunere klima rent faktisk havde de heftige regnskyl, som vi frygter at få med de forventede klimaændringer. Altså, at man havde brug for et godt dræn.

Under alle omstændigheder beretter agrene om et samfund, der har været særdeles velorganiseret.

Der har været nogen til at planlægge, bestemme og lede arbejdet, og der har været et betydeligt overskud til at beskæftige sig med andet end at skaffe sig til det daglige brød.

Viggo Nielsen har i *Journal of Danish Archaeology, Volume 3, 1984*, skrevet en artikel om sine daværende resultater. Nedenstående gengives, i oversættelse ved Anne Jægerskou, de relevante lokale afsnit.

VOLDBORG HERRED **Allerslev Sogn**

Oren. Den nordvestlige del af skoven har et areal med stejle

agerskel og volde, der måler 300 gange 50 – 100 meter. Den har en stejl nord og nordvestvendt skråning. Disse afgrænsede områder synes ikke at have krydset ind i arealer på den anden side af det lavtliggende terræn, så marksystemet må have været af meget begrænset størrelse. I den sydlige del af skoven er en gruppe på syv gravhøje, og i den østlige del den lille kirkegårdsbakke, Vettensbjerg med gravhøje og stenformationer.

Møllesø Skov ligger på skråningen, der strækker sig ned i smeltevandsdalen, hvor igennem Lejre Å løber. I den bredeste del af skoven er der et jævne afgrænset område på 300 gange 100 meter med stejle agerskel og volde. De danner brede rektangulære marker. Mod nord stopper de ved skovkanten, og de kan derfor have fortsat længere mod nordvest.

I Hulegårds Skov ligger en stor gravhøj på toppen af et jævnt højtliggende område. Der er volde rundt om gravhøjen og ved foden af området. Afgrænsede marker kan ikke udpeges.

Røgerup Skov har et areal med syd og sydvestvendt skrå-

ning i den østlige del, omgivet på alle sider af skoven med forsænkninger med søer og vandløb. På skråninger er der adskillige agerskel og volde. Nogle fører op til to store gravhøje. Marksystemet kan have fortsat mod nordøst.

Hvalsø Sogn

Storskoven har nogle få stejle agerskel og volde fra to eller tre agre i den sydøstlige del i forbindelse med en gravhøj.

Såby Sogn

Åstrup Skov har i den nordlige del, Hestehaven, et 20 ha stort område med stejle agerskel og volde. Dette agersystem ligger på den vestlige og sydlige del af en bakke på hvis top, der ligger to bronzealderhøje. ”Terrasseringen” er bred, op til ca. seks meter. Den omkranser brede rektangulære agre. En af dem måler 70 gange 47 meter.

På arealet er der en sten med skåltegn. Området er (senere. BG) blevet grundigt gennemskåret af hulveje.

Gevninge Sogn

Overdrevsskoven ligger på den nordvendte bakkeskråning, som er naturligt omkranset af vandløbsdale undtagen mod

ca. seks ha med stejle agerskel og volde. De må tilsammen danne en helhed og indeholder otte synlige agre. Disse har en bred rektangulær form og de følger i almindelighed linien øst-vest med skråningen. Nord for agersystemet lå syv store gravhøje. Disse var udjævnet i 1978. (Undersøgelsens tidspunkt. BG).

Borrevejle Skov har nogle gravhøje i den nordlige del i forbindelse med nogle få volde spredt over 1-2 ha. I den centrale del af skoven er der også nogle få volde og stejle agerskel.

For god ordens skyld skal oplyses, at det kræver tilladelse efter Naturbeskyttelseslovens regler at færdes i områderne under Ledreborg og Lindholm

godser, hvor oldtidsagre-
ne findes.

Dertil skal føjes, at næppe mange vil kunne finde dem uden en kvalificeret guide.

Storskoven er statsskov og Åstrup Skov har på baggrund af fredningskendelsen adgang som til statsskov. Her må man færdes også uden for vej og sti.

Den mest markante og rimeligt synlige oldtidsager i Åstrup Skov når man frem til ved at gå ind i Hestehaven og følge den nordligste skovvej. Denne gennemskærer ageren ca. 250 meter fremme.

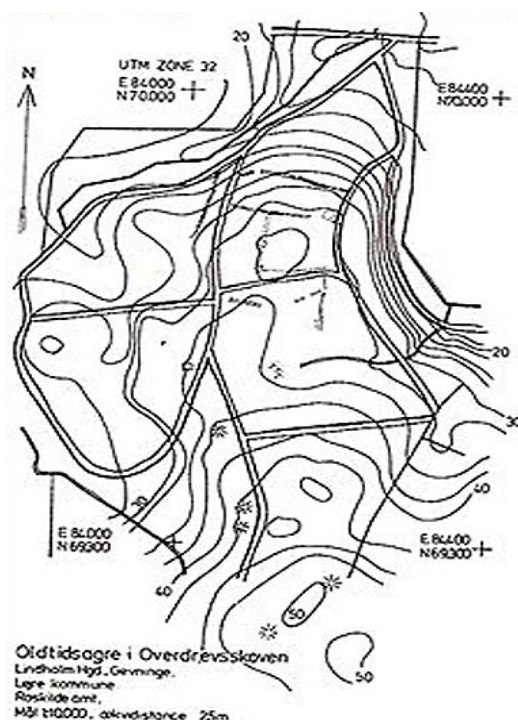
*) For mig rent personligt faldt der pludseligt skæl fra mine øjne. "Jamen, så har vi også oldtidsagre i Hestehaven i Åstrup Skov." Det blev straks

Vejen går gennem Oldtidsageren
i Åstrup Skov

bekræftet. Viggo Nielsen kendte dem udmærket, og han havde endda skrevet om dem.

Oldtidsagre her, har vi lokalt kendt og undret os over i mere end et halvt århundrede. Den første, der gjorde opmærksom på dem, var den lokale amatørarkæolog Ejnar Adam, der mente, at de måtte have noget med forsvar at gøre. Havde det gamle Åstrup ligget her? Forslaget er geografisk velmotiveret, og jeg har engang selv gjort mig tilsvarende overvejelser. Dette førte til, at foreningen for et par år siden har haft både en arkæolog og en geolog til at se på stedet. Arkæologen ville ikke mene noget om det, men måske kunne det være en geologisk dannelse. Geologen var mere håndfast. Det der var ikke geologi!

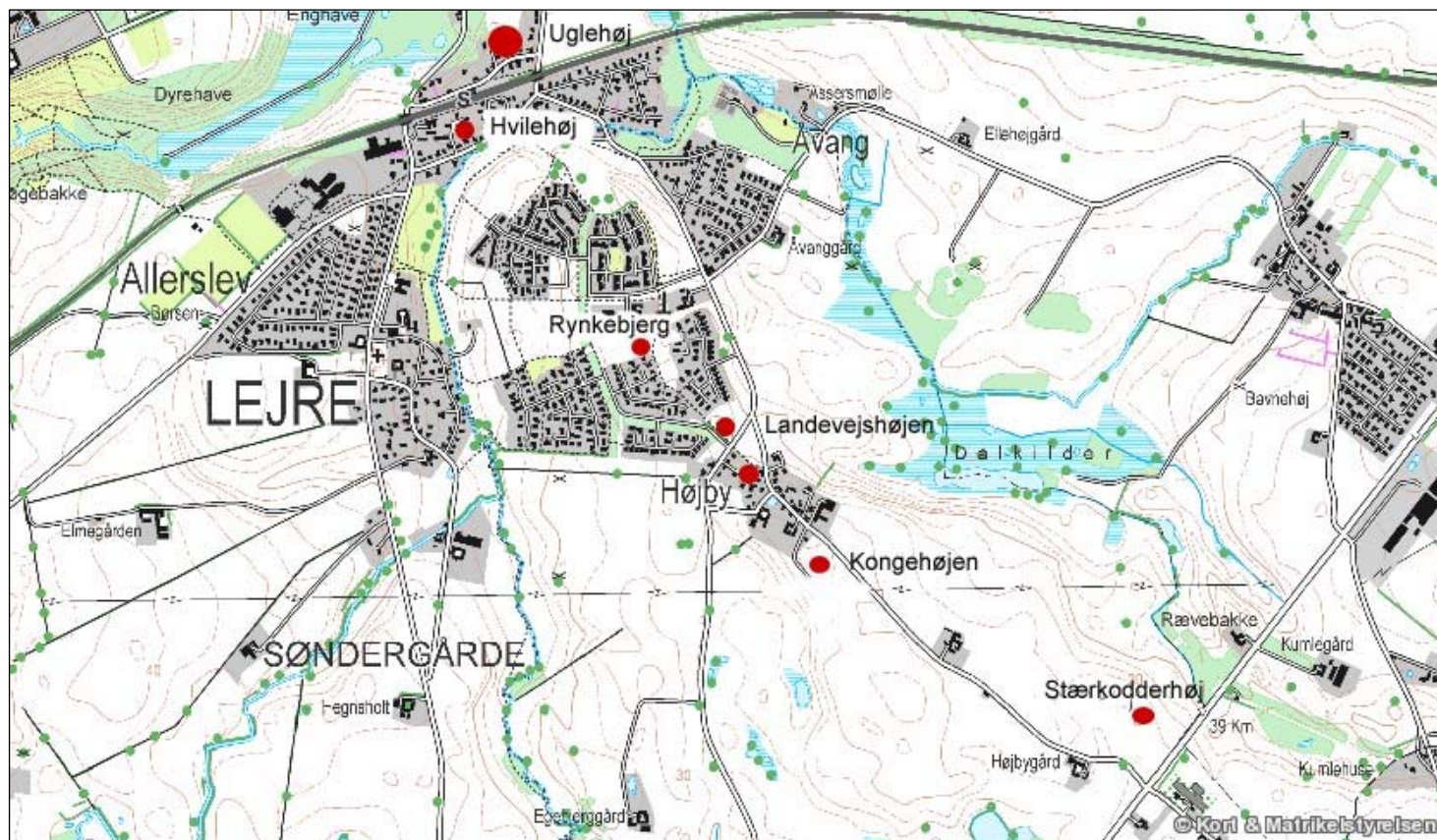
Og så var det hele beskrevet i 1984!

Oldtidsagre i Overdrevsskoven

EN HØJRÆKKE FRA BRONZEALDEREN

Tekst og fotos: Olav Sejerøe

På Historisk Forenings hjemmeside www.Lejre-historiske-forening.dk, kan man gå ind på "gravhøje". Her er der billeder, kort og tekst af 60 gravhøje.

Denne lille artikel er en smagsprøve på hjemmesidens nye billedserie om gravhøje i Lejre.

Bronzealderen strækker sig fra 1700 – 500 før Kristus.

De fleste af de gravhøje der er opført i Danmark er fra Bronzealderen. Klimaet var mildt og det gav en stor produktion. Samfundene var vel-

stående og havde overskud til at opføre store høje for sine høvdinge.

Mange af højene er overpløjede og ses kun som små forhøjninger på markerne, men en del af de mest markante har overlevet til i dag. Dem kan vi se i landskabet og glæde os over.

Høje fra bronzealderen er ofte opført som **højrækker** der følger høje punkter i landskabet hvor

færdslen har trukket sine spor. En sådan højrække fra bronzealderen med syv velbevarede høje har vi her *omkring Højby og Lejre*.

Højrækken er en del af en endnu større højrække der fortsætter over Gammel Lejre, Lindholms marker og skove til Rye-gaard.

Uglehøj

Uglehøj er den nordligste af en række høje fra Bronzealderen.

Uglehøj

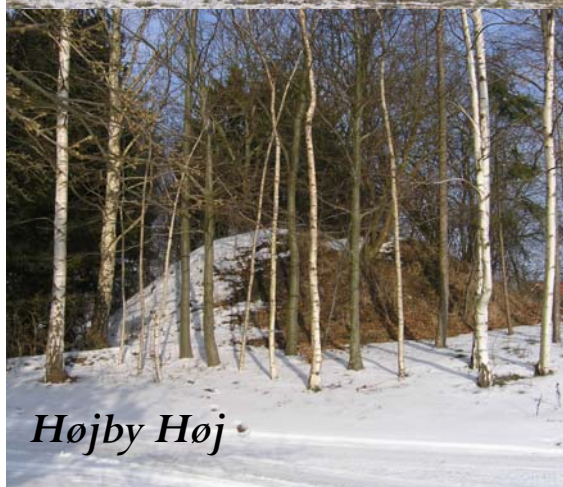
Hvilehøj

Rynkebjerg

Landevejshøjen

Højby Høj

Kongehøjen

Stærkoddens Høj

I Lejre stationsby ligger yderligere Hvilehøj. Mod syd følger højene Rynkebjerg, Landevejshøjen, Højby Høj, Kongehøjen og Stærkodderhøj.

Uglehøj ligger tæt op ad den moderne bebyggelse nord for jernbanen i Lejre Stationsby. Der lå oprindeligt to høje mere, og de gik samlet under navnet: Uglehøje. De to høje blev sløjft i forbindelse med bygningen af banelinien og Lejre Station.

Hvilehøj

Hvilehøj ligger i en privat have midt i Lejre Stationsby på vejen af samme navn. Den har muligvis før heddet Tårnhøj.

Den er sammen med Uglehøj de eneste overlevende af en klynge bronzealderhøje, som blev ødelagt under anlæggelsen af jernbanen og Lejre Station.

Rynkebjerg

Rynkebjerg ligger meget smukt på toppen af en skråning tæt på nutidig bebyggelse.

Denne beliggenhed får den til at fremstå endnu større, end den er. Dens størrelse er 15 x 15 x 4 m. Den har en afgravning mod sydvest og er med flad top.

Landevejshøjen

Højen blev navngivet i 1970 af formanden for Lejre Frednings-

forening, nu afdøde Leif Færregaard Jensen.

Den ligger hvor den gamle Alfarvej passerede. Siden da er der en ny vej i området, ja nærmest et helt parcelhuskvarter, der har fået navn efter højen.

Højby Høj

Gravhøj på 20 x 20 x 3 m, med flad top og nedgravning i midten. Højen ligger skjult bag træer i en have i Højby.

Højen ville se flot ud, hvis den blev frilagt. En frilæggelse der ville pynte på hele Højby.

Berejser M.B. Mackeprang fra Nationalmuseet, skrev i 1941 i Sognebeskrivelsen følgende: Rest af rund Høj, 4 x 15 m, beliggende paa en skråning. I toppen flad gravning med åbning mod syd. Dybe stier op ad siderne og mindre afgravninger. Højen ligger græsklædt i ager.

I 1941 ligger højen altså græsklædt i ager. Husene omkring den er opført senere.

Kongehøj

Højbys vartegn ligger smukt og majestætisk, når man kører ind i byen syd-

fra.

Højen har været brugt som 'skydehøj' og er temmelig afgravet i toppen.

Stærkoddershøj

Stærkoddershøj er den sydligste i rækken af bronzealderhøje.

Stærkoddershøj kan ses nord for landevejen lige før vejen til Højby, når man kører syd ud af Roskilde mod Osted.

Højens navn optræder første gang på et kort fra 1896. Det er derfor tvivlsomt om den gode Stærkodder ligger begravet i den. Hvis det er tilfældet, vil der være tale om genbrug i jernalderen af en høj fra bronzealderen. Stærkodder var en af oldtidens sagnhelte.

Hvis du vil se mere om Lejres gravhøje kan du gå ind på Historisk Forenings hjemmeside. www.Lejre-historiske-forening.dk og klikke på gravhøje.

BRÅVALLA I GERSHØJ

Af Karl-Johan Rubæk

Søndag aften den 1. maj 1892 steg to unge svenskere i land i Gershøj fra færgen "Hornsherred".

35 år senere skulle den ene af dem, Conrad B. Carlsson, komme til at spille en rolle i Gershøjs erhvervsliv. Men det havde Carlsson næppe forestillet sig den aften, hvor han efter 3 dages rejse fra sin hjemstavn, gik i land med 12 øre på lommen.

Carlsson fulgte, ligesom mange af sine landsmænd, et ønske om at opnå bedre økonomiske vilkår end det var muligt på hans hjemegn i Blekinge, ved at søge arbejde i Danmark

Fra Blekinge til Hornsherred

Conrad Carlsson stammede fra en fattig familie, der boede 4 svenske mil fra Karlskrona ved herregården Vinberga op mod grænsen til Småland. Faderen var daglønner på gården, men daglønnen var så beskeden, at han med 1 kr. om dagen om sommeren og 75 øre om vinteren, kun med det stør-

ste besvær kunne forsørge familien, der havde 9 børn i en et-værelses hytte. Conrad var nr. 7, og da han kom i skole kom han samtidig ud at tjene. Så skolegang blev det så som så med. Samlet blev det til 8 mdr. Men han lærte dog at læse og skrive.

Efter konfirmationen blev han på den samme gård, hvor han tjente, indtil han fyldte atten. Men hele tiden gik han og tænkte på at tage til Danmark, hvor lønnen på herregårdene og gårde var lidt bedre end i Sverige.

Den 28. april 1892 sprang han fra sin plads med 10 kr. på lommen. Fra Karlskrona kunne man den gang komme til København med en damper for 9 kr. Men da turen varede 3 dage, gik der hurtigt svind i beholdningerne. Kun ved hjælp af en stor madpakke fra en søster i Karlskrona og lidt lån fra en kammerat, lykkedes det Carlsson at nå frem til Gershøj den 1. maj 1892.

Hvad skulle han så i Gershøj? Ja den gang var den nærmeste forbindelse fra København til Hornsherred toget til Roskilde og videre med færgen, der dagligt anløb Gershøj. Carlsson og makkeren Svend havde på et "fæstekontor" i København fået arbejde på herregården Egholm i Sæby Sogn til den formidable sum af 80 kr. + kost og logi for sommeren. Fra Gershøj spadserede de to svenskere de sidste 6 km til Egholm. På gården var der allerede adskillige svenskere ansat, akkurat ligesom på mange andre herregårde og gårde i Danmark.

Opbrud

Selvom den store svenske udvandrerbølge var ved at klinge af i 1890-erne, var der stadig mange, der måtte søge lykken i det fremmede. Danskerne på landet var også i opbrud. Mange blev til overs efter herregårdenes stigende mekanisering, samt fordi

levestandarden betød længe-re levealder. Også danskerne var søgt til Amerika, men mange søgte blot til København. Og dermed gjorde de plads for svenskerne, som måske fandt lønnen bedre her end i de fattigste egne i Sverige.

Efter et halvt år på Egholm, tog Carlsson et par pladser mere på Sydsjælland. Af dem var den sidste en medhjælperplads i Lund Mølle et job, som senere skulle vise sig nyttigt i Carlssons karriere.

Men 1. maj 1894 var det slut. Da tog Carlsson til København og indledte et helt nyt afsnit af sit arbejdsliv. I konkurrence med mange andre søfolk søgte han hyre. Med 100 kr. opsparet på lommen, havde han tid til at vente på chancen.

Så til søs

At Carlsson virkelig mente det med sømandslivet, kan vi se af at han blev ved sit nye fag indtil 1920. Altså 26 år. Ikke mindre end 27 forhyringer blev det til inden han, dels havde fået en kone, der ville noget andet med hans liv, dels blev plaget af småsygdomme, så han ikke mere kunne godkendes af rederi-

foreningens læge til sømandsfaget.

Men de 26 år blev til en højdramatisk periode med forhyringer på både sejl- og dampskibe, hvoraf en god del af sejlskibene forsvandt under fødderne på Carlsson og besætningen. Men hver gang flød han oven på.

Det har han udførligt berettet om i erindringsbogen "En sømands liv og rejsebeskivelser" fra 1932. Hans erfaringer fra Lund Mølle gjorde, at han ofte blev forhyret som kok og jungmand, og senere som kok. Carlsson førte dagbog som det fremgår af erindringsbogen. Den er smækfyldt med detaljer og datoer.

I 1911 blev Carlsson gift med en dansk dame, som havde en særlig ambition: Hun ville være købmand!

Købmand

Helbredet blev som nævnt årsag til at konen fik sin vilje i 1920. En beskeden butik ved Hillerød blev starten.

Igen fortæller Carlsson, at hans merkantile erfaringer

fra jobbet på Lund Mølle i hans ungdom, kom ham til gode da deres første købmandsbutik skulle åbnes i Søholm ved Hillerød. Han og konen fik hurtigt gang i butikken, og lidt senere fik de lyst til at ombygge en gammel smedje på samme egn til butik. Også det gik overraskende godt selvom smedjen lå lidt øde. Men Carlsson kunne ikke helt opgive sømandslivet. Han prøvede igen rederilægen i København, men desværre, hans helbred kunne ikke stå til handelsflådens krav.

Men noget måtte ske. Carlsson skrev i sine erindringer:

Da jeg nu ikke mere kunde komme ud at sejle mere, gik jeg og spekulerede på, om der ikke fandtes et sted, hvor jeg i det mindste kunde se vandet. I sådanne stunder kunde hele mit livs vandring passere revy, mine tanker fløj fra den ene verdensdel til den anden, både muntre og tragiske minder dukkede frem i min erindring. Jeg tænkte på min barndom og ungdom, jeg tænkte på den søndag aften, da jeg første gang satte foden på fremmed land med 12 øre på lommen.

Jeg mindedes så tydeligt, dengang jeg kom sejlene ind i en lille by, som hed Gershøj, da jeg skulde ud i min første plads.

Her stod pludselig mine tanker stille, hvorledes mon der så ud nu efter så mange års forløb? Jeg kunde ikke rive mig løs fra disse ungdomsminder, min længsel pressede på, det kunde jo tænkes, at der fandtes et hus eller en plet ved vandet, hvor jeg kunde slå mig ned.

Med nattegn til Gershøj

Som sagt så gjort. En dag hen imod middag i juni 1928, begærede Carlsson "nattegn" af sin kone for at tage på en cykeltur til gamle kendte steder som Egholm og Gershøj.

På Egholm havde der været ildebrand, så de fleste bygninger var forandret siden Carlsson kom der i 1892. Dog noterede han, at storken stadig stod i sin rede på den vante plads i et højt træ.

Næste morgen, efter en

nat i en høstak, fortsattes turen ned mod Gershøj:

Allerede på afstand kunde jeg se solen spejle sig i Roskilde Fjords blanke vand. Nogle fiskere var ude at røgte deres garn, ikke en vind rørte sig, så jeg kunde tydeligt høre plasket for hvert årtag de tog. Medens jeg går her langs stranden, sniger den tanke sig ind i mig, at her vil jeg bo, hvis jeg kunde finde en plet, hvor jeg kunde bygge min rede.

Købmand i Gershøj og Bråvallaslaget

På "Bovelsgaard" i Gershøj forelagde Carlsson sine planer om at købe jord og bygge en lille købmandsbutik.

Planen blev vel modtaget hos bonden, der ejede jorden lige vest for Gershøj Kirke. Han tilbød at stå som bygherre og Carlsson slog til. Huset skulle rumme en butik, kælder og lejlighed for nedden, samt en lejlighed til udlejning på første sal.

Ganske vist var der en købmandshandel i forvejen i byen, nemlig Chr. Hansens på Gershøj Havnevej nr. 9. Men den gang kunne man åbenbart leve af ganske få kunder. Hele landsbyen talte under 200 personer, selv hvis man talte Krabbesholm Gods med.

Men det lod Carlsson sig ikke

skræmme af, og allerede ¾ år efter ankomsten til Gershøj, kunne Carlsson og hustru åbne den nye butik under navnet "Bråvalla".

Måske er navnet "Bråvalla" udtryk for en vis historisk interesse hos Carlsson, da det berømte "Bråvallaslag" hos nogle svenske historikere fandt sted få kilometer fra Carlssons hjemstavn, lige over grænsen til Småland nær landsbyen Värend? (Andre historikere mente, at slaget fandt sted langt nordligere ved Bråviken på grænsen mellem Södermanland og Östergötland).

Desværre gik det ikke så godt med at sælge butikken ved Hillerød. En overgang måtte Carlssons kone passe den på ny, idet en køber ikke kunne svare sine købsforpligtigelser.

Den nye butik gik nogenlunde, men Carlsson nævner, at han savnede sin elektriske kaffemølle fra Søholm. Den var sat væk, da Gershøj endnu ikke havde fået el. (Hvilket først skete i 1948, som et af de sidste steder i landet.)

Fra købmand til vandrerhjem

Nu var 1929 ikke det bedste år at starte forretning i. Den globale økonomiske nedtur var i fuld gang hen mod Wall Street-krakket. Og Carlsson stod ikke krisen igennem. Allerede i

1932 var det slut med butikken og Carlsson måtte tage kontakt til Herbergsringen for at omdanne huset til vandrerhjem, dog stadig under navnet "Bråvalla".

Vandrehjemmet i Gershøj

Bråvalla som vandrerhjem ca. 1932

Kilde: Bramsnæs Arkiv

Den blå kaffekande fra Vandrerhjemmet

Foto hos Inger Vermuth Jensen

holdt til 1943, hvor økonomien overalt i landet var anstrengt.

Carlsson nærmede sig de 70 år. Og ved lukningen ved vi, at den store *blå kaffekande*, der på en måde havde været vandrehjemmets samlingspunkt, blev solgt til naboen (familien Baagøe Larsen) i den hvide skole, hvor datteren Inger netop skulle konfirmeres.

Det var på vandrerhjemmet, at Conrad B. Carlsson afsluttede sine erindringer allerede i 1932 med et lille vers:

*Med pennen har jeg skildret
en sømands færd og liv.
Mit anker har jeg kastet
ved strandens lune siv.
I Bleking stod min vugge,
mit navn er lidet kendt.
Farvel du raske søgut,
Nu er min skildring endt.*

Nutidens Bråvalla som villa i 2001

Foto: Karl-Johan Rubæk

Vandrehjemmet "Bråvalla",
Gershøj september 1932
Conrad Bernhard Carlsson

Efterskrift

Hvor Carlsson og konen blev af, er der ingen i Gershøj der erindrer. Men huset "Bråvalla" blev overtaget af godset "Krabbesholm", der indtil 1993 brugte det som udlejningsejendom. Også baghuset var i brug til indkvartering. Det blev kaldt "Pejsestuen", men det var vistnok ironisk ment. Men forretningsgangen var så angiveligt den for lejere til forhuset, at de skulle starte i

"Pejsestuen". Og når der så blev ledigt i forhuset, kunne man avancere hertil!

Flere børn blev født i huset i perioden 1944 til 1993. Og nogle af dem bærer tilnavnet "Bråvalla".

Adskillige huse i Gershøj har gennem mange år fungeret som landarbejderboliger for Krabbesholm. Men fra begyndelsen af 1990-erne havde godset ikke behov for faste medarbejdere. Kodriften var ophørt og alt markarbejde blev overladt til en maskinstation. Husene blev sat til salg.

"Bråvalla" blev i en temmelig

nedslidt udgave overtaget af Maud Strauss og Otto Christensen i 1993. Huset er siden blevet restaureret og grundigt istandsat. Kun mangler det gamle skilt "Bråvalla" på facaden!

Henvisninger

"En sømands liv og rejsebeskrivelser". Erindringer ved Conrad B. Carlsson. 1932

Taksationsprotokol, 1928.

Mundtlige oplysninger:

Villy Winther, 2001.

Otto Christensen, 2001.

Inger Wermuth Jensen, 2006

KULTURMILJØER I LEJRE

GLIM BYS HISTORIE

Af Bjarne Vestergaard

Glim i middelalderen

Hele Glim hørte i middelalderen under den katolske kirke i Roskilde.

Hvideslægten, (kendt fra Fjenneslev kirke) var de store jordbesiddere på Sjælland. Da det mest kendte medlem af denne slægt, Absalon, blev biskop i Roskilde, var det vel naturligt, at han "medbragte" en del jordegods til Domkirken?

Via Roskilde Domkirke blev jordegodset tildelt de forskellige klostre i Roskilde, og det var normalt med hele byer ad gangen.

Jordegodset blev administreret af godset Biskopstorp (Bistrup), der var den sidende biskops herregård.

Noget jordegods er vel også havnet under den katolske kirke i forbindelse med arv eller gaver til kirken fra forskellige jordejere, der hermed ville opnå syndsforladelse.

Den katolske kirke var enejer af hele Glim by, der efter datidens forhold var en stor by.

Luftfoto over Glim-området, der ligger mellem de gamle hovedveje fra Roskilde til henholdsvis Ringsted og Holbæk.

Reformationen og kilder

1536 kom reformationen, og det betød bl.a., at al katolsk ejendom blev konfiskeret af kongen/kronen.

For Glim by har det nok ikke betydet noget særligt, da byen fortsat blev administreret af samme gods, Biskopstorp, der dog blev omdøbt til Bistrup Gods.

Der er kun få *skriftlige oplysninger* fra den tid. De er vanskelige at læse, og vanskelige at få adgang til, da de findes på Rigsarkivet.

De fleste papirer er brændt i forbindelse med Københavns brand i forbindelse med Englandskrigen i begyndelsen af 1800-tallet.

Glim foræres til København og renteme-ster Henrik Müller

1661 skete næste forandring i ejerskabet af Glim by., idet kongen forærer Bistrup Gods til staden København som tak til byens borgere for deres heltemodige indsats ved forsvaret af

byen mod svenskerne.

Staden København var glad for gaven, men begejstringen var nok til at overse, for Bistrup gods var stærkt pantsat. Kongen havde i mange år været i konstant penge-nød for at finansiere de mange tåbelige krige mod Sverige, og havde derfor været ude på lånemarkedet.

Den store panthaver var **rentemester (finansminister) Müller**.

Efter mange forhandlinger fik Müller bl.a. overdraget det meste af jordegodset i Glim. Enkelte gårde forblev dog under Bistrup Gods, 2 gårde beholdt kronen selv som ryttergods, og 3 af gårdene kom under Kornerupgård.

Müller lagde sine gårde og huse i Glim ind under Lejregård, der senere blev til Ledreborg. Lejregård havde han også erhvervet på samme måde, og i øvrigt givet til sin datter.

J.L. Holstein og Lejregård

I 1739 købte Johan Ludvig Holstein **Lejregård**. Holstein ønskede at samle et så stort jordtilliggende, at han kunne

omdanne sine besiddelser til et grevskab.

Hans hustru hed Helwig Vind, og det er hende, der lagde navn til den senere anlagte **Helwigmagle** (nu Ledreborg Alle)

I de efterfølgende år blev der opkøbt meget jordegods til Ledreborg; bl.a. købte Holstein den 14. juni 1745 herregården Kornerupgård med tilhørende bøndergårde, i alt 372 tønder hartkorn, 7 skæpper, 3 fjerdingkar og 1 album.

Ved denne handel kom de 3 gårde i Glim fra Kornerupgård ind under Ledreborg.

Den 31. marts 1750 (kongens fødselsdag) blev Johan Ludvig Holstein op hævet til greve, og det var i den forbindelse, at han omdøbte Lejregård til Grevskabet Ledreborg.

Anlæggelsen af den gamle hovedvej A1

I 1750 skete der en voldsom ændring af Glim.s placering ved datidens samfærdselsmidler.

Den gamle *alfarvej* hen over Sjælland med forbin-

delse fra Ringsted og Roskilde, gik gennem Glim By. Vejen gik lige nord for kirken, og Glim kro.

Der var forslag om ændring og udvidelse af den gamle vej, men det blev en helt ny vej, den vi i dag kender som *den gamle hovedvej A1*.

Ved Glim kirke ses endnu den gamle portal nord for våbenhuset, og denne portal fører i dag ud til åben mark.

Glim kirke har også våbenhus mod nord, hvilket er usædvanligt, da det er våbenhuset til kvindesiden, der er bevaret.

Da den nye vej var anlagt, blev den gamle vej nedlagt, og Glim kom til at ligge **uden for hovedfærdselsåren**.

Da den gamle vej gik gennem byen, har de mange vejfarende givet arbejde til byens håndværkere, og omsætning til Glim kro.

Ulempen var dog, at i forbindelse med de mange svenskekrige, kom mange udenlandske soldater gennem byen, og de har vel røvet og plyndret alt, hvad de kunne

Til højre: Byskiltet ved indkørslen til Glim med kirken i baggrunden
 Nederst: Våbenhuset mod nord
 Foto: Olav Sejero

.Glims brand og anlæggelsen af Helwigsmagle/Ny Glim

I 1756 brændte en stor del af Glim by ned til grunden.

Der havde tidligere været flere ildebrande i byen, men i 1756 gik det helt galt. Ilden startede i en gård, og da branden var slukket, var mange gårde og huse brændt ned til grunden.

Alle gårde og huse lå dengang i Glims vestlige side. Blandt de brændte gårde og huse, var nogle fra Bistrup Gods og Grevskabet Ledreborg.

Efter gammel skik var der straks efter branden påbe-

gyndt indsamling af materiale til genopførelse af de brændte gårde og huse.

Ridefogederne på Bistrup og Ledreborg fik dog den ide, at det måske var på sin plads at opføre gårdene et andet sted.

Ideen blev accepteret af Københavns Kommune og Ledreborg, og de brændte gårde blev genopført langs alleen til Ledreborg. Som noget ganske nyt fik gårdene deres jordtilliggende samlet omkring gårdene, og denne udflytning er faktisk *den første udskiftning i Danmark*.

De udflyttede gårde fik navnet *Helwigsmagle*, men blev

også kaldt *Ny Glim*.

Udskiftningen i Glim

I 1798 var landsbyfællesskabet ophørt, og kongen havde bestemt, at landsbyerne skulle udskiftes, og i dette år skete udflytningen af *Glim By*.

Der har nok været nogen uenighed de 2 ejere imellem, hvilke gårde, der skulle flytte ud fra byen.

Resultatet blev, at 3 Ledreborg gårde blev flyttet ud fra Glim by, nemlig de 3 gårde, der i dag kendes som Vandingsgården, Gammelgård og Ingerslyst.

Bygningerne fra de to udskiftede gårde blev bygget om til *husmandssteder*.

Ved udskiftningen fik alle huse i Glim tillagt en jordlod, dog ikke 2 huse, der var Bistrupejede, da Bistrup var imod, at husmændene fik nogen jordlod.

De jordlodder, som de fleste husmænd fik tillagt, blev på den jord, der næsten lå længst væk fra byen, nemlig den jord, der på gamle kort er benævnt som *Darmosen*, og som lå ved bygrænsen til Darup og Gøderup. Den er nu kendt som Darup Mosevej.

Anlæggelsen af Korsørbanen

I 1850-erne blev *Korsørbanen* anlagt, og den fik i første omgang den betydning, at Gammelgård og Ingerslyst fik deres jorder delt af den nyanlagte bane.

Korsørbanen kom også til at gå tværs ind over husmandslodderne, der i første omgang blev omlagt, så husmændene stadig fik jord, men nu ikke så meget.

Det blev også mere besværligt at dyrke jorden, da nogle af jordlodderne kom til at ligge øst for banen.

Arvefæsteskøder og overgangen til selveje

I 1860-erne skete næste forandring for gårdmændene og husmændene i Glim.

De havde alle været fæstere. Det var ejerne, Københavns kommune og Ledreborg, der ejede jorden, husene, besætningen og stedets øvrige ting, ja næsten fæsterne også, da ejerne frit kunne bestemme, hvem, der skulle indsættes som fæster i de ledige huse/gårde.

Der kunne nu udstedes *arvefæsteskøder*, hvilket betød, at hvis fæsterne selv kunne finde sin egen afløser, som regel egne børn, og disse kunne godkendes af ejerne, så kunne disse fortsætte fæstet.

Fæsterne skulle nu også selv eje avl, besætning med hvad, der tilhører. For at få disse rettigheder skulle de betale en masse penge til ejerne.

De fleste husmænd og gårdmænd fik udarbejdet sådanne arvefæsteskøder, men det var stadig Ledreborg og Københavns kommune, der ejede jord og bygninger.

Arvefæsteskødet havde den fordel, at fæsterne kunne optage lån i deres huse/gårde.

Der skulle stadig betales fæsteafgift (forpagtningsafgift) til ejerne.

Få år efter besluttede Københavns kommune, at de ville afhænde alt deres jordegods, og de nuværende fæstere fik alle forkøbsret til det sted, hvor de boede.

Alle gårde/huse blev vurderet i 1873, og i løbet af et par år var *alle gårde og huse, der hørte under Bistrup Gods, solgt til de daværende fæstere*.

Kalundborgbanen

I 1870-erne kom så *Kalundborgbanen*, og den kom igen til at berøre husmandslodderne og 3 af Glims gårde, nemlig matr. 3-4-5, der fik deres jorder skåret næsten midt over, så dyrkningen blev meget besværlig.

I 1880-erne foretog Ledreborg derfor en jordreform, så Ingerslyst blev delt, og på jorden, der lå øst for Korsørbanen, blev der opført en ny gård,

Jægergården.

På husmandslodderne blev der opført 4 husmandssteder (nu kun 3 tilbage), og på matr. 3.s jord, der lå syd for Kalundborgbanen, blev der opført en ny gård.

I 1918 vedtoges loven, der kaldes loven om **lensafløsning**. Denne lov påbød bl.a., at herregårdene skulle afvikle alle deres fæstegårde og fæstehuse, ligesom de skulle betale skat af deres jorder og arveafgift, alt sammen noget, som de havde været fritaget for.

De skulle også afstå jord til nye husmandssteder, mod erstatning.

Herremændene var ikke begejstrede for dette og anlagde sag, men i 1920 blev det i Højesteret afgjort, at loven stod ved magt.

For Glim-borgerne betød det, at **alle mod betaling, blev selvejere**.

Samtlige gårdmænd blev selvejere. Værre gik det de husfæstere, der ikke fik købt deres huse, så de blev købt af gårdmændene.

Nye huse og skolen

I 1930-erne begyndes opførelse af *nye huse i Glim*. Nybygningen skete langs Hoved-

vejen, lige over for den nye *Centralskole*, der blev færdigbygget i 1939.

I 1939 blev der igen bygget en ny gård, Brogården, på matr. nr 5.s jord, der lå syd for banen. Den blev bygget som erstatning for et husmandssted, der blev nedlagt i forbindelse med bygningen af ekstrasporet til Lejre.

Samme år blev der bygget en bro på hovedvejen over Kalundborgbanen.

Efterkrigstiden

Efter 2. verdenskrigs afslutning i 1945 vågnede Danmark til ny dåd.

Glim landsby havde været en ganske almindelig landsby med gårde, hvor der var ansatte, og der var "liv" i byen.

Efter få år begyndte mekaniseringen i landbruget. Hestene blev erstattet med traktorer, og folkeholdet blev formindsket.

Få år efter forsvandt husdyrene, og dermed de sidste ansatte. De få håndværkere, der arbejdede i byen, lukkede en efter en.

Glim Skole ved Hovedvejen

Der blev ikke bygget nyt, og på nær plasticfabrikken, blev der ikke anlagt nye arbejdspladser.

I 1960-erne opkøbte Roskilde kommune flere gårde i Glim by, da der var planer om, at der skulle opføres et nyt universitet.

Det blev dog aldrig til noget, og Glim havnede ved kommunalreformen i 1972 i Lejre kommune. Roskilde kommune solgte derefter alle sine gårde i Glim, de fleste blev solgt til de oprindelige ejere, der stadig boede på gårdene som forpagtere.

I de seneste år er flere gårde lagt sammen, en enkelt grise-fabrik er anlagt, men ellers dyrker de tilbageværende gårdmænd deres jorder.

Flere gårdmænd har andet arbejde uden for hjemmet. Deres koner også.

NYT FRA FORENINGERNE

Formand: Karl Frandsen, Hvalsøvej 23, Osager, 4320 Lejre, tlf. 46497483,

E-mail: karl@frandsen.as

Hjemmeside: www.lejre-historiske-forening.dk

Sommerudflugt til Kalundborg

Den 15 september drog godt 40 forventningsfulde medlemmer med bus til Kalundborg.

I *Kalundborg* blev vi vist rundt i "Højbyen", der er den historiske del af byen i modsætning til "Lavbyen" hvor forretningerne og virksomhederne ligger.

I en stiv kuling, der gik igenem marv og ben, fik vi en interessant rundgang til meget velbevarede bygninger fra de forskellige tidsaldre.

Kalundborg by har virkelig været god til at bevare og vedligeholde de historiske bygninger, der alle havde en historie. Bygningerne ligger rundt om den femtårnede kirke, og i nærheden så vi også museet, hvis indretning vil gøre enhver Lejreborger grøn af misundelse, en meget flot og visuel udstilling i en gammel firlænget gård.

Vi kørte derpå gennem historiske landskaber til *Ubby*, hvor vi så en meget flot og velbevaret

Ved ruinerne af Kalundborg Slot med Kaalund Kloster i Baggrunden. Foto: Olav Sejerøe

dobbelttjættestue, og videre til Fugledegård ved Tissøens bred.

I et helt nyt formidlingscenter, der ikke er indrettet endnu, fik vi en rigtig god gennemgang af den periode fra 500 årne til vikingetiden hvor området havde sin storhedstid.

Gunnar Jørgensen der er amatørarkæolog tilknyttet Kalundborg Mu-

seum gav en levende fortælling om stedet og hvad man havde fundet i jorden på stedet. Hans fortælling lignede forbavsende meget den, vi efterhånden kan stykke sammen om Lejres historie i samme periode. Der er ingen tvivl om, at der har været forbindelse mellem de to steder.

Efter at have spist vores medbragte mad på stedet

drog vi videre til Sæby Kirke og videre langs med Tisøen til området ved Åmoseåens nedre løb, hvor der er en meget flot natur og nogle velbevarede vandmøller. På vejen hjem kunne tankerne gennemleve vore indtryk om en interessant dag, der dog i høj grad skyldes vores meget viden- og interessante guide.

Karl Frandsen

KIRKEBESØG i Bramsnæs

Søndag den 28. oktober var vi fra Lejre Historiske Forening igen på kirkebesøg. 40 personer deltog i en spændende tur til tre kirker i Bramsnæs. Sidste år besøgte vi kirker i Hvalsø. Tidligere har vi besøgt kirkerne i (gl.) Lejre kommune. Næste sommer skal vi besøge andre kirker i Bramsnæs.

Første besøg var i **Lyndby Kirke**. Her fortalte provst Lars Munch om kirken og viste os rundt. Lyndby kirke ligger smukt med udsigt til fjorden. Kirken er meget stor i forhold til sognet. Det kan skyldes en markedsplads fra vikingetid og

Anette Tonn Petersen fortæller om kirkegården ved Sæby

tidlig middelalder på strandengen øst for kirken, Markedspladsen blev udgravet af Roskilde museum for nogle år siden.

Næste besøg var **Sæby Kirke**, hvor leder af lokalarkivet i Bramsnæs Anette Tonn Petersen fortalte om kirken og ikke mindst om N.A. Holten fra Krabbesholm. Holten ejede kirken, da den blev genopbygget, efter at en del var styrtet sammen i 1823. Interiøret i Sæby Kirke er usædvanligt for en landsbykirke, da det er nyklassicistisk. Holten ofrede store summer på genopførelsen af kirken og havde nogle af tidens mest kendte

kunstnere til at udsmykke den. Maleriet af den opstandne Kristus på altertavlen er malet af C.W. Eckersberg og billedhuggeren Bissen har leveret to gipsrelieffer. Døbefonten er støbt i messing og er tegnet af Hetsch.

Den sidste kirke på turen var **Gershøj Kirke**, hvor formanden for den lokalhistoriske forening i Bramsnæs, Karl Johan Rubæk fortalte og viste rundt.

Rubæk viste det tilgittede *spedalskhedshul* i korets nordside. Herigennem kunne de spedalske følge gudstjenesten og få nadveren rakt gennem hullet.

*Gershøj Kirke med fjorden i baggrunden
Foto: Olav Sejerø*

Det er sandsynligt at mange spedalske passerede kirken og spedalskhedshullet på vej ned til Sct. Laurenti kilde ved fjorden. Sct. Laurenti kilde var en heligkilde, og den skulle være særlig god mod spedalskhed og engelsk syge. Gershøj Kirke er viet til Sct. Laurentius.

Andre spændende detaljer i kirken er *herskabsstolene* fra 1500 tallets slutning med våben

Spedalskhedshullet

og initialer H:O.R.K: for Oluf Rosenkrantz til Eggholm og F:B:K: for og Birgitte Krabbe.

Stolestader er fra 1560erne. De har foroven bøndernes bomærkeskjolde. Under skjoldene var et felt med navn. De fleste er bortskåret, men enkelte findes endnu. Det er OLUF LAV, ERICH O og PEDER O.

Det var en spændende og vellykket tur takket være tre gode fortællere.

På foreningens hjemmeside www.lejre-historiske-forening.dk kan man se mere om de kirker, der blev besøgt.

Olav Sejerø

Kort nyt

Vore problemer omkring *styregruppen for museerne* er endnu ikke afklarede.. Vi ser dog frem til, at det finder en løsning til alles tilfredshed.

Vores **generalforsamling** bliver den 27. februar 2008 i Felix. Dagsorden vil i god tid blive fremsendt til alle medlemmer. Efter generalforsamlingen vil tidligere formand for Naturfredningsforeningen i Lejre Erik Hansen fortælle om og vise billeder med titlen "Naturen i og omkring Roskilde Fjord".

Karl Frandsen

EGNSHISTORISK FORENING FOR HVALSØ

Formand: Bent Gottfredsen, tlf. 46492663, E.mail: vs.gl.smedje@privat.dk

Årets Pris til Gammel Lægebolig

Lørdag den 12. maj havde foreningen den glæde at overrække

Årets Pris til Karin Borre for en fornem restaurering af Gammel Lægebolig i Hvalsø.

Det blev et større tilløbsstykke med gaver, vin og blomster.

Efter selve prisoverrækkelsen viste Karin Borre rundt, og vi fik adgang til at se nogle af de nye boliger i det gamle hus. Herved kunne alle ved selvsyn konstatere, at alt var gjort lige så godt inde som ude.

Til sidst var foreningen vært ved et beskedent traktement i den smukke gamle have, hvor snakken gik livligt.

Selv vejret var med os. Bestyrelsen fik efterfølgende næsten pakket sammen i tørvejr.

Formandens tale gengives her:
På vegne af Egnshistorisk Forening for Hvalsø vil jeg gerne byde vel-

kommen her til Gammel Lægebolig til overrækkelsen af Årets Pris.

Det er med stor glæde at jeg gør det, for Gammel Lægebolig er ikke blot Hvalsø bys bedst bevarede ejendom, og den ejendom vi har mest historie på, men den er også en af byens ældste ejendomme, og den er, med sin markante placering her for enden af Hovedgaden i krydset ved den sydlige rundkørsel, af allerstørste vigtighed for hele bybilledet.

Vi er også glade for at kunne prisbelønne en ejendom inde i selve Hvalsø by og dermed være med til at markere, at det ikke bare er ude på landet med bindingsværk og stråtag, man finder bevaringsværdierne, men at stationsbyen så afgjort også indeholder særdeles værdifulde kulturmiljøer, som vi skal tage vare på.

Jeg vil tillade mig et kort historisk tilbageblik. I 1850 får proprietær Kiersgaard, på den store gamle landevejskro Buske, den ide, at han vil have en læge til egnen.

Dette var noget ganske usædvanligt for tiden. Hvad skulle man med en læge ude på landet? Den gang var den almindelige opfattelse, at man behøvede ikke nogen doktor, man kunne da godt dø selv!

Kiersgaard byggede alligevel en lægebolig, og fik siden læge Bang til byen. Vi kender ham særdeles godt. Han optræder i talløse skriftlige kilder. Ja, han skrev endda selv sine erindringer. På kirkegården er hele Bangslægten begravet. Deres 10 gravminder er i dag fredede.

Efter læge Bang kom læge Mørch, der udbyggede ejendommen med respekt for arkitekturen, og som siden testamenterede den til Frederiksberg Hospital, fra hvilket den kom til at fungere som rekonvalescenthjem.

EHF er jo ikke kun en lokalhistorisk forening, men også en forening for bygnings- og landskabskultur — tilsluttet Landsforeningen By og Land—og dermed også for

Fotos fra overrækkelsen af årets pris til ejendomsmægler Karin Borre for restaureringen af Gammel Læggebølg i Hvalsø. Øverst ses Karin Borre sammen med formanden for Egnshistorisk Forening i Hvalsø, Bent Gottfredsen

bygningsbevaring.

Efter vores vedtægter kan vi prisbelønne særlig veludført bygningsrestaurering.

Det er ikke noget vi gør så tit, for vi stiller krav om det næsten perfekte. I de 31 år foreningen har eksisteret, har vi faktisk kun uddelt Årets Pris 16 gange.

I år har valget været let. Mange har foreslået Gammel Lægebolig, og vi har ikke et øjeblik i bestyrelsen været i tvivl om, at her var den oplagte kandidat.

Da Frederiksberg Kommune ophørte med at bruge Gammel Lægebolig som rekonvalescenthjem og satte den til salg, vakte det almindelig bekymring. Ganske vist havde Hvalso Kommune i sin udmærkede lokalplan for bycentret medtaget den som bevaringsværdig, men det sikrede jo ikke vedligeholdelsen.

Forslagene fra borgere, institutioner og foreninger var mange. Kulturhus, bibliotek, museum og lokalarkiv var i blandt dem, men kommunen var ikke til at lokke til at give et købstilbud. Det var vist mere den efterfølgende istandsættelse end prisen, der skræmte. Du, Karin Borre valgte så at binde an med opgaven. Du var åben og gik med det samme ud i offentligheden, og fortalte om dine intentioner og planer, og det var klogt. Det lettede manges frygt, for

hvad kunne en ejendoms-mægler dog ikke have fundet på, hvis hun nu ikke også havde haft kultur.

Det var en stor opgave, du havde påtaget dig – vist nok også større, end du lige havde tænkt dig, da du købte ejendommen, for gamle ejendomme byder altid på overraskelser, når man restaurerer, og de er dyre.

Du gik ikke på nogen kompromisser med værdierne, hverken de arkitektoniske, de historiske eller de æstetiske. Der skulle genbruges optimalt af genanvendelige originale materialer, og alle løsninger skulle være solidt traditionelt håndværk med de rigtige materialer, sådan som man altid havde gjort det her på ejendommen.

Så ville du bygge noget i haven for at få økonomien til at hænge sammen. Det vakte også bekymring, for haven er bestemt bevaringsværdig og en vigtig del af ejendommens identitet og historie.

Det er nu sket, og vi må sige, at det kan vi godt leve med. Alt det væsentligste er bevaret på det bedste, og selv om vi i foreningen er bevaringsfolk,

erkender vi klart, at beskyttelse og benyttelse skal gå op i en enhed. Så gik din entrepenør konkurs, og arbejdet gik i stå. Igen var der bekymring i byen. Kunne hun nu ikke klare det alligevel? Og hvad så? Arbejdet kom da i gang igen, og er nu afsluttet på bedste vis.

Selv har jeg haft den glæde at følge lidt med, som formand for det nu nedlagte Bygningsforbedringsudvalg.

Jeg fik en klar fornemmelse af, at du havde stor respekt for din historiske ejendom, og at du nærede en ægte kærlighed til den. Du gik personligt ned i detaljen langt ud over, hvad bygherrer plejer at gøre. Vi bevilgede dig to små lån. De var meget beskedne i forhold til projektets størrelse, men ikke des mindre blev du, blandt vore 40 låntagere, den største og en af de helt få, der fik to lån. Du bør nok mest opfatte støtten som et velment skulderklap efter evne og som en anerkendelse af, at vi var glade for at du tog vare på en vigtig del af vor fælles lokale kulturarv.

Jeg skal hermed overrække dig Årets Pris, som består af et diplom og en messingplakette.

Plaketten er udført af Karsten Druedahl fra Tolstrup efter en tegning af Birte Lund Hansen fra Hvalsø.

Motivet er den gamle eg på Hejede Overdrev – foreningens logo.

Egen, der desværre døde for et par år siden, var kommunens ældste indbygger og Danmarks næstældste træ, kun overgået af Kongeegen i Jægerspris.

Den står stadig på sin rod i skoven som en karakterfuld ruin, og det vil den gøre i årtier endnu.

Valborgaften på Tadre Mølle

Af Ole Theill Knudsen

Som det er blevet tradition afholdt EHF atter i år Valborgaften på Tadre Mølle d 30/ 4. Deltagerne mødtes kl 18, medbringende blomster til pyntning af kransene til

majstangen. På grund af det milde vejr i hele april, var der rigtig mange blomster til rådighed, hvor vi nogle år har været nødt til at indkøbe blomster, hvis foråret har været sent, var dette absolut ikke nødvendigt i år. Efter i fællesskab at have pyntet de tre krans, blev disse under behørig andægtighed fæstnet på majstangen, med et nyudviklet system af kæder og kroge og denne blev rejst på sin

vanlige plads. Desværre viste det nye befæstelsessystem sig ikke at være helt gennemprøvet, og nogle af kransene kom til at hæge utilsigtet skævt. Efter nogle akrobatiske øvelser, der delvis gik ud på, at kravle op og rette kransene på den rejste 5 meter høje majstang, lykkedes det at få alting til at se pynteligt ud, og Bent Gottfredsen kunne fortsætte aftenen med en kort fortælling om traditionen med Valborgfest. Herefter fortsatte Hvalsø folkedansere med dels at vise nogle gamle danse, hvorefter de fremmødte gæster blev inviteret til at deltage i dansen imens bålet brændte på bakken og solen gik ned over en grøn og tør forårsaften.

I lighed med tidligere Valborgaftener var der også i år mulighed for at købe sig lidt mad, en kop kaffe og kage eller en tår og drikke. Denne del af arrangementet stod Tadre Mølles Venner for, hvilket de gjorde på allerbedste vis, og forhåbentligt med et rimeligt økonomisk overskud."

Kulturnatten i Hvalsø fredag den 24. august

Af Anne Jægerskou

Hvalsø Lokalarkiv og Egn-

Kropladsen i Hvalsø. Foto fra Lokalarkivet.

historisk Forening for Hvalsø samarbejdede om et projekt på kulturnatten.

Kropladsen var centrum for forskellige aktiviteter. Vi deltog med en billede-gætte-konkurrence: **"Gæt et sted!"**

Et udvalg af ældre fotos fra gamle Hvalsø kommune blev udstillet på plancher i byens forretninger.

Ved vores bod ved kropladsen kunne man få en seddel, hvorpå man kunne skrive sine gæt, når man spadserede gennem hovedgaden og kiggede på plancherne.

Ved boden udstillede Lokalarkivet billeder fra

det gamle Hvalsø. Disse tiltrak folks opmærksomhed og gav anledning til mange hyggelige snak, om man kunne huske stederne, hvor de lå, hvad de havde været anvendt til og hvem der havde boet i dem.

Ca. 30 deltog i konkurrencen og 12 afleverede deres gæt.

Johannes Pedersen blev vinder, han havde gættet de 14 steder og modtog præmien, som bestod i et kort over Lejre Kommune.

Det var et vellykket arrangement begunstiget af et flot sensommervejr.

Bygningskulturens Dag

Af Bent Gottfredsen

Lørdag den 8. september markerede foreningen i samarbejde med Lokalarkivet Bygningskulturens Dag med en velbesøgt byvandring i Hvalsø.

”Dagen” holdtes i over 40 europæiske lande. Hos os i Danmark koordineres dagen af Kulturarvstyrelsen, hvor der også kunne søges tilskud, således at vi kunne finansiere aktiviteterne eksternt.

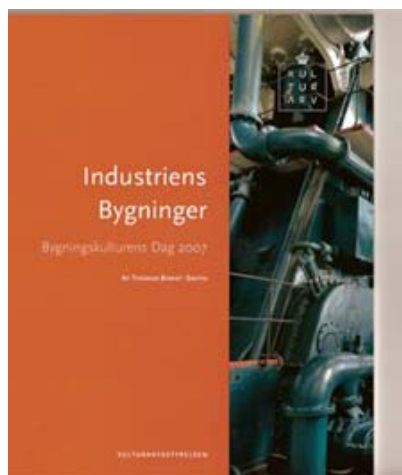
Dagens tema skifter fra år til år. Når vi med respekt for temaet kan deltage, gør vi det.

I år er det Industrikluturens År, og temaet er derfor naturligvis Industrikluturens Bygninger. Først tænkte vi, at den går ikke. Vi har ikke nogen Spritfabrik som i Roskilde eller en Brandts Klædefabrik som i Odense.

Ved nærmere gennemlæsning af oplægget noterede vi os, at Kulturarvstyrelsen fandt, at netop stationsbyens opkomst og udvikling var en væsentlig del af industrikluturen. Vi var ganske enige. Så kunne vi være med. Vi har ikke det store, men til gengæld en masse af det almindelige og tidstypiske, som netop fortæller den brede hi-

storie om det, der foregik i tiden.

Til dagen fik vi trykt en folder om Hvalsøs historie til uddeling sammen med Kulturarvstyrelsens lille meget internationale bog om emnet :

NB: Foreningernes medlemmer er velkomne til gratis at afhente af de resterende bøger og foldere på lokalarkivet i åbningstiden.

Bent Gottfredsen fra foreningen og Bente trane .

Arkivar Bente Trane fortæller om det gamle savværk.

fra Arkivet viste rundt. Bente fortalte om de gamle industrier f. eks. savværk, mejeri og håndværkere, medens Bent koncentrerede sig om nutiden og talte om kulturmiljøer og bevarende lokalplaner.

Vi sluttede, hvor vi startede på Lokalarkivet med en beskeden forplejning, mens vi så billeder fra det gamle Hvalsø, både af de bygninger der endnu eksisterer og af de nu forsvundne.

ARRANGEMENTER

Tidlig industri i Hvalsø

Foreningen og Lokalarkivet indbød til eftermiddagsbesøg på arkivet – Østergade 1 - lørdag den 27 oktober

Arkivar Bente Trane og formand Bent Gottfredsen viste masser af billeder og dokumenter fra tidlige industrier både udefra og indefra fra hele den gamle Hvalsø Kommune og fortælle herom.

De fortalte bl.a. om: Savværker, bryggerier, teglværker, brødfabriker, mejerier og håndværksvirksomheder.

Endvidere berettede de om,

Bryggeriet i Torkilstrup før og nu.

Det gamle bryggeri fortæller værdifuld lokalhistorie, og det fortjener, efter års misligholdelse, en ejer, der vil give det en kærlig hånd. Der kunne blive et par attraktive boliger.

Brødfabrik

hvordan og hvorfor, vi fik industrier ude på landet allerede i 1700-tallet, altså før industrikulturens fremkomst, hvilket er ganske usædvanligt på landsplan.

Eksempler på sådanne industrier er: Plet- og knapfabrikken i Kr. Såby og urfabrikken i Hvalsø.

NYT FRA LOKALARKIVERNE

HVALSØ LOKALARKIV

Den gamle skole i Hvalsø bliver kulturhus

Af Bente Trane,
Lokalarkivar

Huset i Kr. Hvalsø er blevet udbygget flere gange. En rødstensbygning stod færdig i 1888. En skoles æra begyndte – fra at være en lille landsbyskole, der ikke kunne rumme byens mange børn til en skole, der langsomt blev udvidet i årenes løb.

Den 17 januar 2008 slår et kulturhus dørene op – den gamle skole er omdannet til et hus for kulturlivet. Det bliver et hus, der skal sprudle af teater, musik, foredrag, udstillinger for nye, unge og ældre borgere. Skolen er for år tilbage flyttet til den anden side af vejen.

Lang tid før der var noget der hed "kulturhus", blev store dele af disse bygninger brugt til at undervise byens børn og unge i tidens lærdom.

I 1870'erne kunne sognerådet i Hvalsø-Særløse se en nødvendighed at udvide den

Kulturhuset

gamle skole, som lå i Hovedgaden nr. 40. Dog var der også forslag om en helt ny skolebygning, som skulle ligge på det der senere kom til at hedde Skolevej 12.

Et udkast til en skolebygning blev udfærdiget, og amtsrådet godkendte planen med bl.a. disse ord: *"erkendes helt igennem at være lagt med eftertanke og dygtighed ... at sognerådet ønsker at arbejdet ved bygningens opførelse helt igennem, skal udføres solidt og forsvarligt"*. Desuden tilføjer rådet, at man skal optage et lån på 16.000 kr. i stedet for 10.000 kr., som sognerådet havde tiltænkt – og således blev det.

I 1888 kunne skolen indvies, og det var værdige

ord bygningsværket fik fra amtsrådet: *"selv planen til skolebygningen er smuk og hensigtsmæssig, den gør sognerådet ære og vil formentlig komme til at stå som et mønster for en ny skole på landet"*.

Den næste udvidelse blev planlagt i 1918 med et klasselokale til 37 elever! Og en lærerbolig. Endnu engang blev der bygget med de røde mursten. Senere blev det de grå sten/plader der blev brugt til skolens bygninger.

Skolereformer

I 1955 kom Bent Andersen som lærer på Hvalsø skole. Han fortæller, at der var 7 klasser med enkeltspor på alle trin. Klasse størrelsen var ofte over 30 elever.

Skolens bygninger bestod af en ældre bygning, mellembygningen, der lå med gavlen ud mod vejen. Den indeholdt et klasseværelse i gavlen samt en gymnastiksal og omklædningsrum.

I 1958 blev der vedtaget en ny skolelov, der bl.a. indførte "realklasser" som en overbygning på de første skoleår. Sognerådet vedtog, at Hvalsø skole skulle have en sådan overbygning, hvilket medførte, at der skulle bygges til både klasselokaler og nye lærerboliger..

Der blev bygget en ny fløj med 4 klasseværelser og et fysiklokale, kontor og lærerværelse blev opført i 1960. Det fortælles, at fysiklokalet var efter tidens forhold yderst moderne.

Det var store planer for sognerådet, men elevgrundlaget kunne skaffes. Det blev aftalt med Såby-Kisserup sogne, at elever herfra kunne benytte skolens overbygning og desuden tilbød man elever fra Stestrup at benytte skolens faciliteter.

De nye tiltag

Hvalsø skole er i dag en stor skole, men den befinder sig ikke i den "gamle skole".

Det nye kulturhus giver mulighed for elever på skolen at lave drama i ordentlige forhold, og så er der alle musikeleverne, som vil komme til at udøve musikken i større for-

Den gamle skole

hold.

Mange mennesker er gået ind og ud af husets mange døre, der sidder mange minder i de røde mursten, og i de kommende år vil der komme lige så mange erindringer.

Tilbage er der blot at håbe, at de nye bygninger i dag vil få de samme ord med på vejen, som den oprindelige bygning fik i 1888: "...bygningen er smuk og hensigtsmæssig, den gør (kommunal-bestyrelsen) ære og vil formentlig komme til at stå som et mønster for (et kulturhus) på landet".

Hvalsø Arkiv lukket på grund af flytning

Hvalsø arkiv er lukket fra *mandag den 5 november til 3. december*.

Arkivet flytter fra Østergade 1 til Skolevej nr. 12.

Den 3. december åbner arkivet med en juleudstilling i arkivet.

Biblioteket og arkivet har i julens anledning købt et juletræ, som bliver pyntet af Søvavillonens børnehaver med skabeloner fra gammelt juleklip.

Indimellem vil personale i arkiv og bibliotek tage bør-

nene i hænderne og danse om det smukke træ – og så må julefortællingen heller ikke glemmes.

Bente Trane

LEJRE LOKALARKIV

Kulturhuset Felix's 10-års jub- bilæum

*Af Tove Kistrup
Lokalarkivar*

I anledning af Kulturhuset Felix's 10 års jubilæum den 10/11 2007 er Lejre

Lokalarkiv i gang med at lave en plancheudstilling, som fortæller om Felixbygningens spændende historie fra den stod færdig som andelsmejeri i begyndelsen af 1921 og frem til i dag.

Lejre Lokalarkiv vil holde åbent i forbindelse med jubilæumsarrangementet.

Foruden plancheudstillingen, som vil hænge i Felix, vil der være mulighed for at se de arkivalier, billeder, avisudklip m.m. som fortæller Felix' historie.

Foto fra Ledreborg Slot på Lejre Lokalarkiv

LOKALHISTORISKE SMÅARTIKLER

JERNBANEN VED GLIM OG EN ULYKKE I 1927

Af Bjarne Vestergaard

I 1870-erne blev jernbanen mellem Roskilde og Kalundborg bygget. Den blev bygget som enkeltsporet jernbane. Jernbanen kom til at berøre gårdmændene og husmændene i Glim.

Det gik bl.a. ud over matr. 4a, Møllebjerg, der fik jord på begge sider af jernbanen. Gårdmanden var dog så heldig, at han havde hovedvejen at køre på.

Der hvor jernbanen krydser hovedvejen, blev der lige syd for banen opført et ledvogterhus, et dobbelthus med 2 lejligheder, i off. papirer nævnt som ledvogterhus nr. 1 og ledvogterhus nr. 2.

I disse huse boede DSB-ansatte, og typisk arbejdede-

manden på banen, og konen gik hjemme og passede bommen over vejen.

I 1939 blev der bygget en bro over vejen, og arbejdet med at passe bommen forsvandt. Der boede stadig ansatte i husene.

Broen blev bygget i forbindelse med, at der skulle bygges dobbeltspor til Lejre. Dette arbejde blev ikke gjort færdig før 2. verdenskrig brød ud. Broen var færdigbygget.

I slutningen af krigen boede der soldater fra Ungarn.

Det gamle ledvogterhus er nu revet ned, og det fortælles, at del af bygnings-

materialerne er brugt til opførelse af et hus i nabo-byen Øm.

Der skete mange ulykker ved jernbaneoverskæringen, nogle mere alvorlige end andre.

I 1927 skete der en alvorlig ulykke, hvor en motorcyklist blev dræbt.

Historien er fundet i Politiken, og af historien fremgår det, at skylden for ulykken søges placeret hos ledvogtersken, og historien fortæller også lidt om de elendige arbejdsforhold, der var hos de DSB-ansatte.

Artiklen er bragt den 17. juni 1927:

ULYKKESBOMMEN UD FOR VOGTERHUSET VED GLIM

Politiken, den 17. juni 1927

Ledvogtersken Kathrine Marie Hansen har gjort sig skyldig i pligtforsømmelse, men der er stærk formildende omstændigheder.

Den 43 årige motorcyklist Thorkil Funch-Carlsen fra Rønninge på Fyn blev som meddelt dræbt

tirsdag middag, da han med sin motorcykel ved jernbaneoverskæringen ved Glim, 6 kilometer fra Roskilde, påkørte et tog, der kom fra Lejre. Hans hustru, der sad på motorcyklens bagsæde, blev hårdt kvæstet.

En af årsagerne til ulykken var, at ledvogtersken ikke havde lukket bommen ned.

En anklage for pligtforsømmelse kan under disse omstændigheder rejses mod denne kvinde, men der er stærkt formildende omstændigheder

Ved togets afgang fra Lejre skal der ringes til banehuset nr. 2 ved overskæringen. Klokken, der ringes 2 gange, er anbragt uden for køkkendøren. Det kan ikke tænkes, at nogen, der har sine sansers fulde brug, kan overheøre ringningen.

Der blev ikke ringet.

Banevogtersken, fru Kathrine Marie Hansen erklærer, at klokken ikke ringede. Det vil med andre ord sige, at der ikke blev ringet.

Assistent Hvalsøe, der ekspederede toget, påstår imidlertid, at signalet er givet. Han har selv besørget ringningen, men han kan ikke henvise til, at nogen har set ham ringe. Han var alene på stationen.

Det ser ud til, at fru Hansen har ret, når hun påstår, at klokken ikke har givet signal. Den blev straks efter ulykken undersøgt af overbanemester Henningsen, der var med toget, og den var trukket op.

Når der er ringet, skal den være løbet et godt stykke. Dog fritager den omstændighed, at der muligvis ikke er givet afgangssignal, ikke hende for ansvar.

Hun kender togtiderne. Hun ved, toget skal komme, og hun skal lukke bommen ned, men hun kom

først til stede, da toget var kørt forbi, og de tilskadekomne lå blødende på landevejen.

Der blev ikke fløjtet.

Når toget nærmer sig overskæringen, skal der fløjtes, men efter hvad banevogtersken påstår, er der heller ikke på denne måde givet advarsels-signal.

Hun forklarer, at hun to gange var ude på banelinien for at se efter toget, men kunne ikke få øje på det, og gik ind igen. Efter at hun var kommet ind anden gang, hørte hun støj, og spurgte sin datter, om det var toget.

Datteren svarede benægtende. Fru Hansen gik alligevel uden for og så da toget køre forbi.

På den anden side af overskæringen lå ofrene for ulykken.

Kunne ulykken være undgået?

Det er under disse omstændigheder meget stor risiko forbundet med en niveauoverskæring på et så stærkt befærdet sted, men også andre forhold er, som de ikke bør være.

På den nordlige side af bane-

linien ligger et læbælte af ret høje fyrretræer, som fuldstændig skjuler banelinien, og de fra Lejre kommende tog. Dette læbælte må dels skæres ganske betydeligt ned, dels må 20-25 meter af det helt fjernes.

Nu får en bilist eller motorcyklist først øje på det fremkørende tog 30-40 meter før overskæringen.

Foretages de forannævnte ændringer, vil de kørende kunne se togene fra en betydelig længere afstand.

Men selv om forholdene således er yderst uheldige, er det alligevel vanskeligt at forstå, at Funch-Carlsen ikke selv afværgede påkørslen. Han havde den udvej at køre til højre ind på marken. Der er ingen grøft ved overskæringen, men en lav skråning, som fører ned til den bløde mark.

Den eneste forklaring på det forefaldne er, at Funch-Carlsen helt har mistet be-sindelsen.

En rolig motorcyklist kunne ganske sikkert have undgået at køre mod toget ved brat at dreje til højre.

Betegnelsen for stedets farlighed er, at banearbejder Hans Lorentz Hansen, ledvogterens mand, oplyser, at han i løbet af de sidste par år har ydet hjælp til en halv snes motorcyklister, der har kørt ind på marken for ikke at påkøre bommen eller toget.

Streng kår

Banearbejder Hans Hansen og hans hustru står begge i statsbanernes tjeneste.

Han skal daglig arbejde ude på linien.

Hun skal passe bommen, og det er for begges vedkommende en anstrengende og trættende beskæftigelse.

Banearbejderen skal møde ude på linien kl 6½. Arbejdsdagen er på 8 timer.

Ledvogtersken skal lukke bommen ned ved første morgentog, der afgår fra Lejre kl. 5.17 og for det sidste aftenog, der afgår fra Lejre kl. 11.32 (2332) og som passerer vogterhuset en halv snes minutter i 12.

I løbet af døgnet kører ikke mindre end 25 tog forbi vogterhus nr. 2.

I 13 år har Hans Hansen og hans hustru trofast passet deres dont, delt de strenge kår på bedste måde og afløst hin-

anden ved ledvogtergerningen.

Men, siger Hans Hansen på sit midtsjællandske mål, når jeg har sagt til konen om at gå til sengs tidlig på aftenen, for at hun kunne få en god nats søvn, så har det rigtignok mange gange knebet for mig at holde øjnene åbne i de sene aften timer.

Jeg holder mig da klar ved at trave frem og tilbage uden for huset, indtil nattoget kommer.

Om sommeren går det endda an, men om vinteren kniber det.

For gerningen i statsbanernes tjeneste som banearbejder, og det arbejde som hans hustru udfører som ledvogterske, lønnes de i fællesskab med ca 3600 kr årligt

Overbanemesteren har ladet Hans Hansen overtage hustruens tjeneste, og den jævne pligtopfyldende mand har derved lejlighed til stadig at være hos hende, der er stærkt⁷ rystet over det forefaldne.

Anklagen mod ledvogtersken

Det antages, at resultatet af den indledende undersøgelse vil blive, at Kathrine Marie Hansen sættes under tiltale for uagtsom manddrab.

En ledvogterske ved samme banelinie har bekræftet, at der ikke er givet afgangssignal fra Lejre station, men denne forglemmelse får som ovenfor nævnt ingen indflydelse med hensyn til ledvogterens ansvar.

Hun skulle være ved toget, og det var hun ikke.

Det er det afgørende.

ANMELDELSE AF Udstilling: "Fisker, borger og bonde" Lejre Museum

Fotos fra udstillingen: Fra venstre Allerslev og Omegns Andelsmejeri i 1920'erne, jernbanearbejdere på Midtbanen, som stod færdig i 1928, og speedbåd og fiskerkutter i Bramsnæsvig i 1960'erne.

Kilde: Lejre Kommunes hjemmeside

"Fisker, borger og bonde - en ny kommunes historie" er navnet på endnu en af Lejre Museums fine, men meget små særudstillinger.

Igen undres man over, hvor meget museet kan få fortalt på så lidt plads, for pladsen til særudstillinger er i sandhed begrænset. Det bliver godt, når boligen kommer til at indgå i udstillingsarealet.

Udstillingens *tema* er meget aktuelt, nemlig kommunesammenlægningen, men der bliver også fortalt lidt om den forrige kommunesam-

menlægning og om tiden i sognekommunerne før den.

Der er først og fremmest tale om en plancheudstilling, som museumsinspektør Louise Dahl Christensen har opbygget med hjælp fra kommunens tre lokalarkiver.

Det er interessant at følge debatten og overvejelserne op til begge kommunesammenlægninger. Der er absolut lighedspunkter, f.eks. hvad skal barnet hede?

Enkelte *genstande* bliver der dog også plads til. Fisker-

støvler og ruser fra Bramsnæs, teglsten fra Hvalsø og forsvarsbrødrenes fane fra Lejre markerer de tre gamle kommuner godt.

Der er også en del mere kuriøse ting f. eks. Lejres byvåben broderet som ryatæppe.

Udstillingen er åben week-end'en og fortsætter frem til 10. februar. Se forbi, der er gratis adgang.

Bent Gottfredsen

LETHRICA

Lethrica er tidsskrift og medlemsblad for de historiske foreninger i Bramsnæs, Hvalsø og Lejre.

Lethrica betyder "Noget om Lejre", og bladet er en sammenlægning af Lejre Historiske Forenings blad af samme navn og Nyt fra Egnshistorisk Forening i Hvalsø.

Bladet udgives af Lejre Historiske Forening og Egnshistorisk Forening i Hvalsø, idet også Bramsnæs Lokalhistoriske Forening og Lokalarkiverne har faste rubrikker.

Forsendelse: Lethrica tilsendes medlemmerne af foreningerne i Lejre og Hvalsø samt lokalarkiverne og bestyrelsen for Bramsnæs Lokalhistoriske Forening. Ved **manglende levering** rettes henvendelse til de respektive foreninger:

LHF: Hanne Manscher, tlf. 46481245, mail hanne.manscher@get2net.dk.

EHF: Ole Theill Knudsen, tlf. 46408253, mail ole.theill@mail.dk.

Desuden findes Lethrica på Lejre Historiske Forenings hjemmeside:

www.Lejre-Historiske-Forening.dk.

Redaktionsudvalg:

Karl Frandsen, Bent Gottfredsen, Anne Jægerskou og Hanne Manscher.

Redaktion og lay-out:

Mogens Refsgaard

Mail: Mogens@Refsgaard.net

Nyt logo til Lethrica!

Redaktionen efterlyser hermed forslag til et nyt logo til *Lethrica* og de tre historiske foreninger, der kan erstatte det - noget lille og knudrede - kombinerede logo, der er i dette nummer. Forslag sendes til én af foreningerne eller redaktøren.

Flere fotos fra dette nummer:

